

Особливості комунікації судової влади та громадянського суспільства в Україні за умов пандемії крізь призму європейського досвіду

Черповицька І. Ю.

*Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
notary_asp@gmail.com*

Ключові слова:

верховенство права, гласність, громадськість, громадянське суспільство, комунікація, комунікація судової влади, судова влада, транспарентність.

Досліджено особливості комунікації судової влади та громадянського суспільства в Україні за умов пандемії COVID-19 у контексті європейського досвіду. Важлива роль комунікації в діяльності судової влади визнана на міжнародному та європейському рівнях і втілена в низці правових актів. Поширення COVID-19, серед низки правових наслідків, спричинило трансформацію діяльності судової влади практично у всіх демократичних країнах світу, суттєво вплинуло на напрями, зміст і форми комунікації судової влади та громадянського суспільства. Сучасний досвід функціонування органів судової влади європейських країн (Великої Британії, Боснії та Герцеговини, ФРН та ін.), попри відмінності їхніх судових систем, свідчить про оперативність і ефективність запроваджуваних змін щодо забезпечення доступу до правосуддя за умов пандемії COVID-19.

За умов пандемії COVID-19 різною мірою трансформувалися напрями й засоби комунікації судової влади та громадянського суспільства. Насамперед зросла роль судів у демократичних суспільствах, зокрема завдяки забезпеченню права громадян на доступ до правосуддя, а також завдяки розгляду судами конституційної юрисдикції справ щодо конституційності обмеження таких прав, як свобода пересування, право на мирні зібрання, право на власність (заробітну плату).

Найбільшою мірою поширення COVID-19 вплинуло на комунікацію судів із особами, що беруть участь у судовому процесі, зокрема в частині доступу осіб до суду, гласності, транспарентності, строків провадження, адже за умови здійснення правосуддя судьями у відкритих судових засіданнях з безпосередньою участю сторін процесу виникає загроза для життя та здоров'я учасників судових засідань і суддів. В Україні, як і в більшості європейських країн, на законодавчому рівні було продовжено строки звернення до суду та процесуальні строки у цивільних, господарських та адміністративних справах на строк дії карантину; строки апеляційного оскарження; строки позовної давності та ін. Водночас певні проблеми на законодавчому рівні, а також відсутність належної оперативної комунікації у судовій системі й у зв'язках із громадськістю створило низку проблем у діяльності окремих судів (відсутність доступу громадян до інформації про роботу судів; заборону окремими судами доступу до суду тим відвідувачам, які не мали судової повістки; припинення окремими судами розгляду справ у судових засіданнях, крім «невідкладних» та ін.). За умов пандемії суттєво зростає роль і значення належної комунікації судової влади та ЗМІ. Ураховуючи проблеми в такій комунікації, перегляду потребують не лише напрями та форми комунікації судової влади та ЗМІ, а й Концепція прямих зв'язків судів із громадськістю. Важливо, щоб Концепція прямих зв'язків судів із громадськістю передбачала взаємодію саме із громадськими об'єднаннями, діяльність яких пов'язана із функціонуванням судової влади, оптимально поєднувала комунікативні засоби, методи, прийоми та техніки, сприяла наданню об'єктивної інформації про діяльність судової влади, суду й суддів, налагодженню постійного зацікавленого діалогу із суспільством, сприяла формуванню позитивного іміджу судової влади України в суспільстві.

Features of communication of the judiciary and civil society in Ukraine in the condition of a pandemic through the prism of European experience

Cherpovyzka I. Yu.

*Zaporizhzhia National University,
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
notary_asp@gmail.com*

Key words:

rule of law, publicity, public, civil society, communication, communication of the judiciary, judiciary, transparency.

Peculiarities of communication between the judiciary and civil society in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic in the context of the European experience have been studied. The important role of communication in the judiciary is recognized at the international and European levels and is embodied in a number of legal acts. The spread of the COVID-19 pandemic, among a number of legal consequences, has led to the transformation of the judiciary in almost all democracies of the world, significantly affected the direction, content and forms of communication between the judiciary and civil society. The current experience of the judiciary of European countries (UK, Bosnia and Herzegovina, Germany, etc.), despite the differences in their judicial systems, shows the efficiency and effectiveness of the changes to ensure access to justice in the COVID-19 pandemic.

Peculiarities of communication between the judiciary and civil society in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic in the context of the European experience have been studied. The important role of communication in the activities of the judiciary is recognized at the international and European levels and is embodied in a number of legal acts. The spread of the COVID-19 pandemic, among a number of legal consequences, has led to the transformation of the judiciary in almost all democracies of the world, has significantly affected the direction, content and forms of communication between the judiciary and civil society. Areas of communication between the judiciary and public relations between courts have been transformed to varying degrees; relations of courts with persons participating in court proceedings; relations of courts with mass media.

The spread of the COVID-19 pandemic has had the greatest impact on the courts' communication with those involved in the trial, in particular on access to court, publicity, transparency, and timing of proceedings, as judges administer justice in open court with the direct participation of the parties. The process poses a threat to the lives and health of both court participants and judges. In Ukraine, as in most European countries, at the legislative level, the terms of recourse to court and procedural terms in civil, commercial and administrative cases were extended for the period of quarantine; terms of appeal; extension of the statute of limitations, etc. At the same time, certain problems at the legislative level, as well as the lack of proper and prompt communication in the judiciary and public relations have created a number of problems in individual courts (lack of necessary information on the work of courts; did not have a court summons, the termination of individual courts to hear cases in court, except for "urgent", etc). In the context of the spread of the pandemic, the role and importance of proper communication between the judiciary and the media.

Given the existing problems in such communication, not only the directions and forms of communication between the judiciary and the media, but also the Concept of direct communication between the courts and the public need to be reviewed. It is important that the Concept of direct public relations of courts provides for interaction with public associations, whose activities are related to the functioning of the judiciary, optimally combine communication tools, methods, techniques and techniques, contribute to the provision of objective information about the judiciary. authorities, courts and judges, the establishment of a permanent interested dialogue with society, contributed to the formation of a positive image of the judicial system of Ukraine in society.

Вступ. Комунікація судової влади та громадянського суспільства є важливою складовою частиною функціонування судової влади та водночас складним напрямом діяльності громадянського суспільства. Маючи різні форми й засоби, комунікація насамперед забезпечує реалізацію транспарентності як основоположного принципу судової влади та гласності, як важливого процедурного принципу судової влади в демократичному суспільстві. Цілком закономірно, що міжнародне та європейське судове співтовариство особливу увагу приділяють розширенню напрямів і змісту комунікації судової влади та громадянського суспільства, вдосконаленню форм і засобів такої комунікації. Значущість належної комунікації судової влади та громадянського суспільства полягає також і в тому, що вона впливає на рівень довіри громадянського суспільства до судової влади. Відсутність належної комунікації знижує рівень довіри громадськості до судової влади, і, навпаки, оптимальна комунікація здатна підвищити довіру. Ураховуючи необхідність відновлення в Україні довіри суспільства до судової влади, рівень якої є критично низьким, дослідження особливостей комунікації судової влади та громадянського суспільства за умов пандемії є актуальною практичною і теоретичною проблемою.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є дослідження особливостей комунікації судової влади та громадянського суспільства в Україні за умов пандемії COVID-19 крізь призму європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поширення COVID-19, серед низки правових наслідків, спричинило трансформацію діяльності судової влади практично у всіх демократичних країнах світу, суттєво вплинуло на напрями, зміст і форми комунікації судової влади та громадянського суспільства. За міркуваннями експертів і фахівців ВООЗ, цілком імовірною є друга хвиля поширення пандемії, тож вкрай важливим є пошук нових, більш оптимальних напрямів форм комунікації судової влади та громадянського суспільства.

Аналіз наукових джерел свідчить, що окремі аспекти комунікації судової влади в контексті її діяльності стали предметом наукових досліджень відомих українських учених, таких як В. Городовенко, В. Бринцев, І. Марочкін, М. Вільгушинський, І. Гриценко, П. Каблак, Л. Москвич, І. Назаров, С. Прилуцький, Т. Струс-Духнич, О. Хотинська-Нор та ін. До неї також зверталися молоді науковці, такі як П. Гвоздик, О. Єрмак, М. Закаблук, М. Лашкіна, О. Макеєва, М. Логунова, О. Овсяннікова, В. Петренко, Т. Якимець та ін. Розуміння змісту й особливостей комунікації судової влади та громадянського суспільства неможливе без висновків і положень філософів

права й теоретиків права, котрі вивчали правову комунікацію та її особливості, серед них, зокрема, такі як А. Поляков, Г. Почепцов, П. Рабінович, С. Серьогін, І. Ситар, Г. Ситник, А. Токарська, Л. Удовика, І. Честнов та ін. Здобутки зазначених та інших учених формують теоретико-методологічне підґрунтя роботи.

Дослідження особливостей комунікації судової влади та громадянського суспільства потребує насамперед уточнення етимології поняття «комунікація». Так, у словнику іншомовних слів термін «комунікація» (від лат. «communicatio» – «повідомлення», «передача») тлумачиться як зв'язок, повідомлення [1, с. 543]. В Англо-українському словнику термін «communication», поряд зі значенням «спілкування, зв'язок, повідомлення, інформація» тлумачиться як «поширення, розповсюдження (хвороби тощо)» [2, с. 275]. Більш широке тлумачення комунікації пропонується у Філософському енциклопедичному словнику, де вона трактується як спілкування, обмін думками, відомостями, ідеями тощо [3, с. 269]. У розумінні змісту комунікації судової влади та громадянського суспільства до уваги необхідно взяти й міркування Марка ван Хука, який звертає увагу на те, що право завжди за своєю суттю засноване на комунікації між законодавцем і громадянами, між законодавцем і суддівським корпусом, комунікації між сторонами за договором, комунікації в судовому процесі [4, с. 20]. Окрім того, вчений звертає увагу на безпосередній зв'язок між комунікацією та легітимацією права, що проявляється у раціональному діалозі між юристами для «коректної» інтерпретації та застосування права.

У контексті діяльності судової влади комунікація розглядається як процес обміну інформацією між двома та більше суб'єктами. Найпростіша модель комунікації – це джерело (відправник), яке відправляє повідомлення певному суб'єкту – отримувачу інформації, натомість отримує реакцію – так званий зворотний зв'язок [5, с. 6]. Науковці зауважують, що процес комунікації поєднує декілька складників, а саме соціальну комунікацію, спілкування між людьми та іншими соціальними інститутами й суб'єктами; телекомунікації або зв'язки за допомогою технічних засобів; певну систему, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами (наприклад, підземні, транспортні комунікації тощо) [6, с. 8]. Отже, у найбільш узагальненому вигляді комунікація судової влади та громадянського суспільства – це процес соціальної взаємодії зазначених суб'єктів, який здійснюється шляхом обміну інформацією та сприяє легітимації судової влади та довіри до неї громадськості.

Цілком закономірно, що важлива роль комунікації в діяльності судової влади визнана на

міжнародному та європейському рівнях і втілена в низці правових актів, таких як: Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, Мадридські принципи щодо зв'язку між засобами масової інформації та суддівською незалежністю, Рекомендації № 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального процесу, Декларація щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального провадження, Висновок № 7 (КРЄС) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» [7] тощо. Так, у Висновку № 7 (2005 р.) КРЄС «Правосуддя та суспільство» виокремлюється декілька важливих складників процесу комунікації, а саме: 1) зв'язки судів із громадськістю, з особливим наголосом на ролі судів у демократичному суспільстві; 2) відносини судів із особами, що беруть участь у судовому процесі; 3) відносини судів із засобами масової інформації; 4) доступність, простота і зрозумілість мови, яка використовується судом під час судових проваджень і при формулюванні судових рішень [7].

За умов пандемії COVID-19 різною мірою зміни торкнулися всіх складників. Насамперед зросла сама роль судів у демократичних суспільствах, оскільки їхня діяльність полягає у вирішенні спорів між сторонами, встановленні юридичних прав і обов'язків, захисті прав і свобод людини. Запровадження жорстких карантинних заходів урядами майже всіх європейських країн суттєво вплинуло на реалізацію значної частини прав людини, а тому громадяни багатьох країн звертаються до судових органів щодо конституційності таких обмежень. Судовий захист прав людини є одним із найважливіших правових засобів захисту прав людини. Йдеться про основне призначення судової влади в демократичній державі, її здатність до справедливого та безстороннього застосування закону незалежно від соціального й політичного тиску. Саме тому громадяни низки країн, зокрема Боснії та Герцеговини, Північної Македонії, Румунії, Словенії, ФРН, Чеської республіки, звернулися до органів конституційної юрисдикції щодо конституційності обмеження таких прав, як свобода пересування, право на мирні зібрання, право на власність (заробітну плату).

У процесі прийняття своїх рішень органи конституційної юрисдикції виходили, зокрема, з такого: обмеження свободи пересування є неконституційним і таким, що порушує права людини; значна частина обмежень не є обмеженими в часі; на нормативному рівні не встановлено зобов'язання щодо їх регулярного

перегляду. Так, Конституційний Суд Румунії у рішенні від 6 травня 2020р. № 152 ухвалив, що надзвичайний ордонанс уряду № 34/2020 про внесення змін і доповнень до надзвичайного ордонансу уряду № 1/1999 про режим воєнного стану чи надзвичайного стану загалом є неконституційним [8]. На увагу заслуговує, зокрема, і позиція Конституційного суду Республіки Північна Македонія, який ухвалив рішення від 12 травня 2020 р. U.no44/20 і 50/2020 про зупинення декрету уряду про скорочення заробітної плати до мінімальної всіх державних службовців, у т. ч. президента, депутатів парламенту, суддів, прокурорів, на період надзвичайного стану, введеного у зв'язку з пандемією [9]. Розгляд зазначеної категорії справ органами конституційної юрисдикції має надзвичайно важливе значення, оскільки стосується всіх громадян незалежно від їх правового статусу, економічного й соціального становища. Вкрай важливим є і те, що судова влада, зокрема органи конституційної юрисдикції, за умов запровадження надзвичайного стану демонструють відданість основоположним принципам судової влади, насамперед справедливості, верховенству права, законності.

Найбільшою мірою поширення пандемії COVID-19 вплинуло на комунікацію судів із особами, котрі беруть участь у судовому процесі, зокрема в частині доступу осіб до суду, *гласності, транспарентності, строків провадження, адже за умови здійснення правосуддя судьями у відкритих судових засіданнях із безпосередньою участю сторін процесу виникає загроза для життя та здоров'я як учасників судових засідань, так і суддів. Слід зауважити, що в зарубіжних країнах досить оперативно відреагували на таку складну ситуацію. Суди продовжили свою роботу, дотримуючись і забезпечуючи реалізацію принципу верховенства права та доступності правосуддя. Важливою особливістю у здійсненні правосуддя за умов поширення пандемії стало широке використання інформаційних технологій у судочинстві практично у всіх європейських країнах і ЄСПЛ. Так, розгляд справ у всіх без винятку колегіях та у Великій Палаті ЄСПЛ продовжили в дистанційному режимі [10]; у Великій Британії дистанційні слухання переважно проводяться у цивільних і сімейних справах, хоча не завжди підтримуються адвокатами, особливо у кримінальних провадженнях; судьям було рекомендовано якомога більше використовувати телефонні та відеослухання, а Skype був установлений на ноутбуках співробітників судових органів [11]. Таким чином, форми комунікації судової влади й осіб, які беруть участь у судовому процесі трансформувалися в напрямі розширення використання ІТ-технологій.*

В Україні першою щодо діяльності судової влади за умов карантину висловили свої позиції Рада Суддів України та її голова Б. Моніч, який 11 березня 2020 р. звернувся до громадян із проханням утриматися від участі в судових засіданнях, якщо слухання не передбачають обов'язкової присутності, а також утриматися від відвідування суду за наявності ознак будь-якого вірусного захворювання. 16 березня Рада Суддів України рекомендувала суддям на період карантину встановити особливий режим роботи судів, а саме: роз'яснити громадянам можливість відкладення розгляду справ і можливість розгляду справ у режимі відеоконференції, припинити проведення особистого прийому громадян керівництвом суду, обмежити допуск у судові засідання осіб, які не є учасниками процесу, обмежити допуск до суду осіб з ознаками респіраторних захворювань, ознайомлювати учасників процесу з матеріалами справ шляхом надсилання сканкопій матеріалів на електронну адресу, приймати заяви про ознайомлення через дистанційні засоби зв'язку, зменшити кількість судових засідань протягом робочого дня, за можливості здійснювати судовий розгляд у порядку письмового провадження [12]. Загалом надання рекомендацій РСУ було своєчасними та зорієтувало суди в особливостях роботи за таких умов. Водночас слід зауважити, що відсутність належної та оперативної комунікації у судовій системі та у зв'язках із громадськістю створило певні проблеми у діяльності низки судів, адже на головній сторінці офіційного веб-порталу судової влади була відсутня інформація про особливий режим роботи судів. Йдеться також і про те, що окремі суди заборонили доступ до суду тим відвідувачам, які не мали судової повістки; окремі суди перестали здійснювати розгляд справ у судових засіданнях, крім «невідкладних» (Шевченківський районний суд м. Львів, Дніпровський районний суд м. Київ, Запорізький районний суд м. Запоріжжя); Касаційний господарський суд переніс розгляд усіх справ на період карантину, за винятком тих, що розглядаються в письмовому провадженні.

30 березня 2020 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» який, з поміж-іншого, передбачав: автоматичне продовження строків звернення до суду та процесуальних строків у цивільних, господарських та адміністративних справах на строк дії карантину; надання учасникам цивільних, господарських та адміністративних справ права брати участь у судовому розгляді в режимі відеоконференції з використанням власних техніч-

них засобів, перебуваючи за межами приміщення суду; підтвердження особи учасника здійснюється за допомогою електронного цифрового підпису; надання суду права обмежити доступ у засідання осіб, котрі не є учасниками процесу, якщо участь у судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи [13]. Поряд із незаперечними перевагами Закон створив перешкоди у здійсненні провадження в будь-якій цивільній, господарській чи адміністративній справі, оскільки невчинення однією зі сторін будь-якої процесуальної дії (наприклад, неподання відзиву на позов) змусувало суд очікувати до закінчення карантину. Таке суперечливе рішення законодавця стало певним обмеженням доступу до правосуддя та порушенням принципу доступності правосуддя і не допускається навіть за умов надзвичайного стану.

Аналіз рішень органів судової влади України за умов пандемії COVID-19 свідчить також про недостатню і несвоєчасну координацію дій і комунікацію органів судової влади, недостатньо обґрунтовані окремі рішення, порушення принципу гласності, різну реакцію і діяльність судів, неналежну комунікацію з учасниками судових процесів. Усунення проблем, пов'язаних із неналежною комунікацією в системі судових органів за таких умов, вимагає більш ґрунтовного підходу до розробки комунікації, єдності у формуванні заходів реагування органами судової влади, максимальної відкритості як у питаннях оприлюднення рішень, так і в обґрунтуванні їх логіки, більш оперативної комунікації з використанням ІТ-технологій, обов'язкової відеотрансляції засідань у мережі Інтернет. Вкрай важливим є забезпечення публічного характеру судового розгляду, а обмеження мають визначатися мірою дотримання соціальної дистанції між особами, які перебувають у залі судового засідання (1,5–2 м) та користування засобами захисту. Слушними є і пропозиції, що варіантом законодавчого розв'язання проблеми, пов'язаної зі здійсненням судочинства за умов карантину, могло бути встановлення повноваження суду за заявою учасника справи визнавати поважною причину пропущення строку, якщо вона зумовлена карантинном [12].

За умов обмежених можливостей комунікації між органами судової влади та громадськістю важливо також активізувати роботу по висвітленню діяльності судів шляхом розміщення на веб-сторінках суду максимальної інформації про суд, роз'яснення громадянам можливостей відкладення розгляду справ і розгляду справ у режимі відеоконференції, інформації про обмеження чи припинення проведення особистого прийому громадян керівництвом суду; про обмеження допуску в судові засідання осіб, які не є учасниками процесу, й осіб з ознаками респіраторних захворювань;

про можливість ознайомлення учасників судових процесів із матеріалами справ шляхом надсилання копій документів на електронну адресу; про можливість здійснювати судовий розгляд справ у порядку письмового провадження. Слушною є і практика висвітлення інформації в соціальних мережах, зокрема таких, як «Facebook», створення відкритих сторінок на правову тематику та щодо діяльності судової влади.

Цілком закономірно, що на необхідність удосконалення напрямів і засобів комунікації судової влади та громадянського суспільства за умов пандемії COVID-19 звертають увагу і члени КРЕС [14], судді з таких країн, як Італія, ФРН, Велика Британія, Україна. На їхню думку, основоположним у контексті ключових аспектів і уроків, які необхідно враховувати судовим системам і суддям у зв'язку з поширенням COVID-19, є необхідність використання нових правових засобів за суворого дотримання зобов'язань у галузі прав людини; забезпечення балансу між громадською безпекою та використанням основних прав і свобод; збереження незалежності судової влади; недопущення політизації судів. Серед заходів, безпосередньо пов'язаних із комунікацією, вони виокремлюють необхідність використання нових сучасних технологій для сприяння дистанційній роботі та проведенню судових процесів на основі телеконференцій, дистанційного слухання свідків, експертів, відповідачів [14]. На увагу заслуговує те, що трансформація комунікації судової влади в напрямі більш широкого використання сучасних технологій, дистанційна робота судів має здійснюватися за умови суворого дотримання основоположних принципів судової влади, насамперед таких, як справедливість, верховенство права, законність, самостійність, незалежність, повнота, транспарентність, гуманізм.

Більш ґрунтовно до проблем комунікації судової влади підходить Європейська комісія з питань ефективності правосуддя, яка 10 червня 2020 р. на спеціальній заочній пленарній зустрічі у Страсбурзі прийняла «Декларацію про витягнуті уроки і проблеми, з якими стикаються судові органи під час і після пандемії COVID-19» [15]. У Декларації Європейська комісія з питань ефективності правосуддя звертає увагу не лише на трансформацію моніторингу документообігу, якість і виконання, а й на становлення кіберправосуддя, вимоги до нього: «ІТ-рішення, такі як онлайн-послуги, дистанційні судові засідання та відеоконференції, а також подальший розвиток цифрового правосуддя мають завжди здійснюватися відповідно до основних прав і принципів справедливого судового розгляду», а також необхідність зменшення ризиків, пов'язаних із впровадженням ІТ: «Необхідно регулярно оцінювати вплив застосування цих техноло-

гій на здійснення правосуддя і в разі необхідності здійснювати коригування. Забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних має бути пріоритетом» [15]. На окрему увагу заслуговує Принцип 7 (Прогресивне правосуддя), у якому йдеться про необхідність розробки стратегії трансформації судової влади з метою застосування переваг нещодавно прийнятих рішень; перегляду деяких аспектів традиційного функціонування судів (відносини зі ЗМІ, рівень застосування нових технологій); підтримання необхідного діалогу між усіма інституціями системи правосуддя (між суддями, прокурорами, працівниками суду, адвокатами, працівниками виконавчої служби, нотаріусами, медіаторами й експертами, під час кризи у сфері охорони здоров'я) [15]. Ураховуючи трансформацію форм комунікації судової влади та громадянського суспільства, цілком закономірною є необхідність розробки такої стратегії трансформації судової влади, складовою частиною якої є стратегія комунікації судової влади із громадянським суспільством. Така стратегія має бути зорієнтована не стільки на короткочасні потреби судової влади й судів, скільки на їх основоположні принципи.

У сучасній науці комунікаційна стратегія глумачиться як «системна комунікація, орієнтована на встановлення довгострокових взаємозв'язків між організацією, її зовнішніми та внутрішніми аудиторіями, які допомагають досягати організаційних цілей. Стратегічна комунікація нерозривно пов'язана з управлінськими процесами: плануванням, регулюванням, контролем. Як слушно зазначає О.О. Овсяннікова: «Серед цілей комунікаційної стратегії суду можна виокремити такі: змінити ставлення населення до судової системи; викликати інтерес громадськості до діяльності судової влади; підвищити обізнаність громадян щодо правових питань; передати певні знання; покращити стосунки із цільовими та зацікавленими групами (наприклад, ЗМІ, громадськими правозахисними організаціями); запровадити законодавчі зміни, вкрай необхідні судовій системі; підвищити якість представництва інтересів сторін у суді; оптимізувати роботу апарату суду; підвищити ефективність роботи суддів і працівників суду; підвищити престижність професії судді та працівника апарату суду тощо [16]. Поділяючи загалом тезу О. Овсяннікової, слід зауважити, що поряд із зазначеними цілями важливо, щоб результати реалізації стратегії мали чіткі критерії оцінки, які б уможлилювали об'єктивну оцінку досягнутих цілей і результатів як вітчизняними, так і зарубіжними експертами, європейською судовою спільнотою. До таких критеріїв насамперед слід віднести підвищення рівня довіри громадськості, експертів до судової влади та стан верховенства права у країні.

Відносини судової влади й судів із засобами масової інформації належать до важливого напрямку комунікації судової влади, які зазнають змін за умов пандемії. Між тим, комунікації окремо взятого суду зі ЗМІ здебільшого є результатом спонтанних ідей, не завжди враховують особливості спілкування із цільовою аудиторією, що загалом ускладнює взаєморозуміння та знижує рівень суспільної довіри. Окрім того, представники ЗМІ не завжди об'єктивно висвітлюють інформацію, неправильно тлумачать юридичні терміни, що у підсумку призводить до спотворення інформації. Досить поширеною є практика, коли тематика публікацій у ЗМІ полягає у передрукуванні новин із сайту суду, а спеціально підготовлені матеріали зазвичай друкуються в порядку довгої черги. За умов фінансової неспроможності багатьох судів обмеженими є і їхні можливості щодо виготовлення друківаних матеріалів (брошур, буклетів тощо) про діяльність суду та судової влади в Україні.

До уваги необхідно взяти той факт, що КРЄС у Висновку № 6 (2004) про справедливий суд у розумні строки та роль судді в судових процесах із урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів, Висновку № 7 (2005) «Правосуддя та суспільство» [7] та рішення XIV позачергового з'їзду суддів України від 14 березня 2017 р. важливу роль надають ЗМІ у поширенні інформації про роль і діяльність судів, створенню прямих зв'язків між судами та широкою громадськістю та рекомендує судовим системам різних країн встановлювати прямі зв'язки із суспільством, брати активну участь у просвітницьких і навчальних програмах, популяризувати роботу судової системи через пряму комунікацію із різними соціальними групами суспільства через розробку програм охоплення (інформаційно-просвітницьких програм).

В Україні 24 липня 2017 р. було схвалено Концепцію прямих зв'язків судів із громадськістю [17], метою якої є встановлення прямих зв'язків між судами та широким загалом, сприяння правовій просвіті, виховання правової культури, формування правильного сприйняття функції правосуддя, ролі судді в суспільстві й обмежень, що накладає на суддю виконання такої важливої функції, покращення розуміння та довіри суспільства до системи правосуддя та як результат – посилення незалежності судової влади. Формула прямих зв'язків передбачає встановлення програм охоплення – заходи (інструменти) ознайомчого, інформативного характеру, за допомогою яких шляхом прямих зв'язків між судами і широким загалом суспільство отримує інформацію про діяльність судів і роботу суддів.

Аналіз Концепції прямих зв'язків судів із громадськістю свідчить, що серед групи категорії

громадян (вихованців дошкільних навчальних закладів, школярів, студентів, юристів, не юристів, юридичної спільноти, широкого загалу) не виокремлюється така категорія, як інститути громадянського суспільства, насамперед громадські об'єднання. Між тим упродовж останніх семи років саме громадські об'єднання продемонстрували активну діяльність щодо реформування судової влади, підвищення її підзвітності перед суспільством. Як слушно наголошує Л. Удовика: «За останні роки найбільш значущими напрямками й заходами впливу громадських організацій на судову владу, які мали найбільш істотний вплив на правову культуру українського суспільства, стали: участь громадських організацій у створенні правової основи для запровадження приватних виконавців; участь в адвокатуванні створення Вищого антикорупційного суду в Україні; участь у діяльності Громадської ради доброчесності щодо оцінювання кандидатів до нового Верховного Суду; участь у співбесідах і затвердженні висновків про доброчесність / недоброчесність із кандидатами до ВККС, організація і проведення серії регіональних тренінгів щодо впливу громадськості на перебіг судової реформи; участь у проведенні аналітичних досліджень (зокрема щодо впливу збройного конфлікту на правосуддя) [18]. Саме тому важливо, щоб Концепція прямих зв'язків судів із громадськістю передбачала взаємодію саме із громадськими об'єднаннями, діяльність яких пов'язана із функціонуванням судової влади, оптимально поєднувала комунікативні засоби, методи, прийоми і техніки, сприяла наданню об'єктивної інформації про діяльність судової влади, суду й суддів, налагодженню постійного зацікавленого діалогу із суспільством, сприяла формуванню позитивного іміджу судової системи України в суспільстві.

Висновки. Сучасний досвід функціонування органів судової влади європейських країн, попри відмінності їхніх судових систем, свідчить про оперативність і ефективність запроваджуваних змін щодо забезпечення доступу до правосуддя за умов пандемії COVID-19. За умов пандемії COVID-19 різною мірою трансформувалися напрями й засоби комунікації судової влади та громадянського суспільства. Насамперед зросла роль судів у демократичних суспільствах, зокрема завдяки забезпеченню права громадян на доступ до правосуддя, а також завдяки розгляду судами конституційної юрисдикції справ щодо конституційності обмеження таких прав, як свобода пересування, право на мирні зібрання, право на власність (заробітну плату).

Найбільшою мірою поширення COVID-19 вплинуло на комунікацію судів із особами, котрі беруть участь у судовому процесі, зокрема

в частині доступу осіб до суду, *гласності, транспарентності, строків провадження та комунікації зі ЗМІ*. В Україні, як і в більшості європейських країн, запроваджено зміни до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби. Водночас певні проблеми на зако-

нодавчому рівні, а також відсутність належної та оперативної комунікації у судовій системі та у зв'язках із громадськістю створило низку проблем у діяльності окремих судів. Ураховуючи проблеми в такій комунікації, перегляду потребують не лише напрями й форми комунікації судової влади та ЗМІ, а й Концепція прямих зв'язків судів із громадськістю.

Література

1. Словник іншомовних слів / Л.О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1326 с.
2. Англо-український словник / Є.І. Гороть та ін. ; під заг. керівн. Є.І. Гороть. Вінниця : Нова книга, 2006. 1700 с.
3. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. Москва : Сов. энцикл., 1983. 840 с.
4. Марк ван Хук. Право как коммуникация / пер. с англ. М.В. Антонова и А.В. Полякова. Санкт-Петербург : Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. 288 с.
5. Стратегічні комунікації суду або як досягти поставлених цілей. URL: <http://www.nsj.go.ua/files/1354487696UROL.pdf>.
6. Комунікації судової влади : науково-практичний посібник / М.М. Логунова, М.Г. Лашкіна, П.О. Гвоздик, А.Г. Алексєєв. Київ : «АДЕФ-Україна», 2012. 273 с.
7. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство», пункт 7. *Судова влада України. Офіційний веб-сайт*. URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss/> (дата звернення: 02.05.2020).
8. Press Release 6 may 2020/ DECIZIA nr/152 din 6 mai 2020. URL: http://www.ccr.ro/download/decizii_de_admitere/Decizie_152_2020.pdf.
9. Рішення Конституційного суду Республіки Північна Македонія від 12 травня 2020 р. U.no44/20 i 50/2020. URL: <http://ustavensud.mk/?p=19030>.
10. Правосуддя у часи пандемії: судді з Євросоюзу поділилися практичним досвідом з українськими колегами. 17 квітня 2020 р. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/9479/>.
11. Williams David, Johnson David COVID-19: Litigation in the Time of a Pandemic LATEST UPDATES Dac Beachcroft. July 2020. URL: <https://www.dacbeachcroft.com/en/gb/articles/2020/march/covid-19-litigation-in-the-time-of-a-pandemic-latest-updates/>.
12. Судова влада на карантині: як COVID-19 вплинув на українські суди. Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/news/sudova-vlada-na-karantyni-iaak-covid-19-vplynuv-na-ukrains-ki-sudy/>.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19). Закон України від 30 березня 2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>.
14. Как должны реагировать судьи на связанные с COVID-19 вызовы и какие уроки они должны извлечь? Консультативный совет европейских судей. 30 июня 2020 г. URL: <https://www.coe.int/ru/web/portal/covid-19>.
15. Декларація СЕПЕЖ. Отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії COVID-19 і після неї. URL: <https://rm.coe.int/cepej-declaration-on-lessons-learned-cepej-2020-8rev/16809ede8b>.
16. Овсяннікова О.О. Комунікаційна стратегія судової влади: поняття, цілі, основні напрями реалізації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1. С. 23–30.
17. Концепція прямих зв'язків судів із громадськістю. URL: http://zib.com.ua/files/Concepcija_2017.pdf.
18. Udovyka L/ (2020). Areas of public organizations' influence on legal culture as a basis for civil society formation: theoretical and legal premises. *Improvement of the legal culture as a basis for the formation of civil society of modern times : collective monograph* / O. Borshevska, O. Boryslavska, I. Kharaberiush, O. Krushnitska, etc. Lviv – Toruń : Liha-Pres, 2020. P. 133–157. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-191-9/133-157>.

References

1. Pustovit L.O. (2000). Slovyk inshomovnykh sliv / L.O. Pustovit ta in. Kyiv: Dovira, 2000. 1326 s. [in Ukrainian].

2. Horot Ye.I. (2006). Anhlo-ukrainskyi slovnyk / Ye.I. Horot ta in.; pid zah. kerivn. Ye.I. Horot. Vinnytsia: Nova knyha, 2006. 1700 s. [in Ukrainian].
3. Fylosofskyi entsyklopedycheskyi slovar (1983) / hl. red.: L.F. Ylychev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.H. Panov. Moskva: Sov. entsykl., 1983. 840 s. [in Russian].
4. Mark van Khuk. (2012). Pravo kak kommunykatsyia / per. s anhl. M.V. Antonova y A.V. Poliakova. Sankt-Peterburg: Yzd. dom S.-Peterb. hos. un-ta, OOO “Unyversytetskyi yzdatelskyi konsortsyum”, 2012. 288 s. [in Russian].
5. Stratehichni komunikatsii sudu abo yak dosiahty postavlenykh tsilei. URL: <http://www.nsj.go.ua/files/1354487696UROL.pdf>. [in Ukrainian].
6. Komunikatsii sudovoi vlady (2012). Naukovo-praktychnyi posibnyk / M.M. Lohunova, M.H. Lashkina, P.O. Hvozdyk, A.H. Alieksieiev. Kyiv: ADEF-Ukraina, 2012. 273 s. [in Ukrainian].
7. Vysnovok № 7 (2005). Konsultatyvnoi rady yevropeyskykh suddiv do uvahy Komitetu Ministriv Rady Yevropy z pytannia “Pravosuddia ta suspilstvo”, punkt 7. *Sudova vlada Ukrainy. Ofitsyni veb-sait*. URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss/>. Data dostupu: 05.08.2020. [in Ukrainian].
8. Press Release 6 may 2020 / DECIZIA nr/152 din 6 mai 2020. URL: http://www.ccr.ro/download/decizii_de_admitere/Decizie_152_2020.pdf [in English].
9. Rishennia Konstytutsiinoho sudu Respubliky Pivnichna Makedoniia vid 12 travnia 2020 r. U.no44/20 i 50/2020. URL: <http://ustavensud.mk/?p=19030>. [in English].
10. Pravosuddia u chasy pandemii: suddi z Yevrosoiuzu podilylysia praktychnym dosvidom z ukrainskymy kolehamy. 17 kvitnia 2020 r. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/9479/> [in English].
11. Williams David, Johnson David. (2020). COVID-19: Litigation in the Time of a Pandemic LATEST UPDATES Dac Beachcroft. July 2020. URL: <https://www.dacbeachcroft.com/en/gb/articles/2020/march/covid-19-litigation-in-the-time-of-a-pandemic-latest-updates/> [in English].
12. Sudova vlada na karantyni: yak COVID-19 vplynuv na ukrainski sudy. Reanimatsiinyi Paket Reform. URL: <https://rpr.org.ua/news/sudova-vlada-na-karantyni-iak-covid-19-vplynuv-na-ukrains-ki-sudy/> [in Ukrainian].
13. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, spriamovanykh na zabezpechennia dodatkovykh sotsialnykh ta ekonomichnykh harantii u zviazku z poshyrenniam koronavirusnoi khvoroby (COVID-19). Zakon Ukrainy vid 30 bereznia 2020 roku № 540-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>. [in Ukrainian].
14. Kak dolzhny reahyrovat sudy na sviazannye s COVID-19 vyzovy y kakye uroky ony dolzhny yzvlekh? Konsultatyvnoi sovet evropeyskykh sudei. 30 yiunia 2020 h. URL: <https://www.coe.int/ru/web/portal/covid-19>. [in Russian].
15. Deklaratsiia CEPEJ. (2020). Otrymani uroky i vyklyky, yaki postaly pered sudovoiu vladoiu pid chas pandemii COVID-19 i pislia nei. URL: <https://rm.coe.int/cepej-declaration-on-lessons-learned-cepej-2020-8rev/16809ede8b>. [in Ukrainian].
16. Ovsianikova O.O. Komunikatsiina stratehiia sudovoi vlady: poniattia, tsili, osnovni napriamy realizatsii. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2015. № 1. S. 23–30. [in Ukrainian].
17. Kontseptsiia priamykh zviazkiv sudiv iz hromadskistiu. URL: http://zib.com.ua/files/Concepcija_2017.pdf [in Ukrainian].
18. Udovyka L. (2020). Areas of public organizations’ influence on legal culture as a basis for civil society formation: theoretical and legal premises. *Improvement of the legal culture as a basis for the formation of civil society of modern times* : collective monograph / O. Borschevska, O. Boryslavska, I. Kharaberiush, O. Krushnitska, etc. Lviv – Toruń: Liha-Pres, 2020. P. 133–157. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-191-9/133-157> [in English].